

אזרחי של עירלם

חודש
אלול

ע"ש מרן שר התורה רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל

גליון חודשי | מס' 236 | אלול תשפ"ב | מוקדש לעילוי נשמתו הטהורה של מרן שר התורה רבינו עובדיה יוסף ב"ר יעקב וגורג'יה זצוק"ל זיע"א

מעשה רב

מן השמים שבעיר פלוגית יש אדם שהתפלל יותר טוב ממנו. נסער רבינו לעיר היא לתהות על קנקנו של אותו אדם. כאשר הגיע לשם שאל רבינו את אותו אדם אם הוא בן תורה, והלה השיב בשלילה. במקום הציון והסקנו שאין איש, אך כשירדנו לציון שמנו לב שאיננו לבד. ישבנו והתחלנו ללמוד. בשולחן הסמוך ישב נער שנראה לי מוזר, מאובק כולו, עם כיפה קטנה לראשו וניסה לקרוא תהלים.

הרב הסתכל בו בעינים חודרות - כמו כועס עליו. הבחור פנה אלי: "המצאת פה שעון?!", אחרי דקות אחדות פנה אלי שוב: "המצאת פה ארנק עם מסמכים?" "לא מצאתי" - השבתי. אני, אני מצאתי! - קרא הלה והוציא ארנק ובו מסמכים וכסף, הניחו על השולחן ואמר: "עשה לי טובה והשב את הארנק לבעליו". "בסדר" השבתי, ושמחתי על המצווה שנודמנה לי. לפני שיצאנו מהציון שמעתי לפתע משהו צועק מבחוץ.

"יצחק! יצחק! בא כבר למעלה!!!" והבחור השיב לו בקול מתחנן: "רגע, תן לי לקרוא עוד קצת".

"בוא מהר! איזי לא תבוא!" - נשמע הקול בשנית - לא הבנתי כלל מנין צ"ץ השני, מאין באו ומה מגמת פניהם של השניים...

בשובי הביתה לפני הצהריים, פתחתי את הארנק למצוא בו סימנים מזהים כדי שאוכל להשיבו לבעליו, ואכן היתה בו ת.ז. ובה פרטים מזהים מלאים. שלחתי את הארנק בדואר רשום. יום אחד בעשרת ימי תשובה אני שב הביתה ואשתי אומרת לי: "עשה לי טובה, אל תצא מהבית, משהו מצלצל מהבוקר ורוצה לדבר איתך! אמרתי לו לצלצל ב-1.30 בצהריים". ואכן ב-1.30 צילצל הטלפון. - "שלום! אתה מצאת את הארנק ושלתת?" - "כן" - "היכן מצאת אותו?" - "בבקר שמואל הנביא, משהו נתן לי את הארנק וביקש ממני שאחזיר את הארנק לבעליו, וכך עשיתי". - "איך נראה אותו בחור?" שאל, ותארתי לו כיצד הוא נראה, אך מיד התעשתתי וקראתי: "אינני מבין. הרי זהו הארנק שלך, קיבלת אותו חזרה, ומה משנה לך כיצד נראה מוצאו?"

כן, זה הארנק שלי, אבל הבחור שנתן לך את הארנק הוא אה שלי שנפטר לפני שלשה חודשים. כל פעם נעלם לי הארנק, מוצאים אותו בבקר שמואל הנביא והוא מגיע אלי חזרה בדואר רשום. סיימתי את השיחה ורצתי אל בית הרב. שאלתי אותו: "מי הבחור שהיה בבקר שמואל הנביא?" ענה: "זה היה רוח, אך לא רציתי להגיד לך כדי שלא תפחד", סיפרתי לרב את כל השתלשלות העניינים, והוא אמר: הבחור הזה היה גנב, שגנב דוקא בקברי צדיקים! הוא היה מגיע להילולא של שמואל הנביא, רשב"י... כדי לייסר אנשים. על כך הענישו אותו להשאר במיוחד עכשיו בעיר ר"ה בבקר שמואל הנביא, נשקול כנגד משה ואהרן, ולהתחנן שימתיקו לו את העונש [עד שקראו לו לשוב "למעלה"]. זהו תיקון היסורים שלו...

מסופר על רבינו הארי"ה הקדוש זצ"ל, שבימים הנוראים התפלל בכוונה עצומה, והראוהו

עניו של הצורף, הרי זה אתגר חייו - ושכרו בצידו: נענה ואמר: "אבקש שהות של שנה שלמה, אדדק לקילוגרם זהב טהור, שלש מאות יהלומים, אבני אודם ואזמרד, נופך וספיר. זאת מלבד השכר: מאה זהובים לחודש!" הכל אושר ברובת יד. כלום חסר דבר בבית המלך? הזהב, היהלומים, אבנים היקרות, ואף הקצבה מדי חודש בחודש.

ואכן, הצורף דגן יצר את הגביע, אך לא השקיע בו כל יכולת, לא מוצה בו את כישורנותו. משכורתו הנדיבה אפשרה לו חייו רווחה, והוא נפנה לביילויי תענוגות ומותרות. רמת חייו עלתה, והוא נזקק לכספים נוספים. מה עשה? מחר חלק מן הזהב שהוקצה לגביע המלך. מכר יהלום, ועוד יהלום. מכר פנינים ואזמרדים. ובילה בטוב ובנעימים. ומפעם לפעם כאשר זוכר בגביע, היה מקדיש לו שעה קטנה, וגם בשעה זו לא עבד בו כראוי - אלא כלאחר יד וברשלנות, ומיד היה שב לתענוגותיו.

ואז, התקשרו מארמון המלוכה. הזכירוהו, כי בעוד חודש ימים עליו להתייצב בארמון, ולהגיש במו ידיו את הגביע שיצר.

הצורף התפכח. הביט בגביע - והתבייש בו. מקילוגרם זהב - זהו הגביע שיצר? וכל היהלומים שקיבל - היכן הם? ובכלל, האם זהו הגביע שביכולתו לייצר? האם לשם כך קראוהו ובהרו בו? האם זאת גייש למלך - גביע פשוט ועלוב?

לא איבד הצורף את עשתונותו. הן עוד שלשים יום לפניו. אמנם, הזהב שמכר - איננו. היהלומים שמעל בהם - אינם עוד ברושות. אבל הגביע, קטן ככל שיהיה - הריהו לפניו. מירק את לילות כימים - כדי לעצב את הגביע, לפותו, לגלף בו פיתוחי חותם נאים, שושנים ופרחים, עלים ואשכולות. לעשותו יפה, נאה, ומרהיב עין. גביע שאין כמותו. שהמלך ישמח בו, ויראהו לכולם ויתנאה בו, ויתפאר באומן שעשאו.

הוא טרח ויגע, ניצל את כל כישורו, והקדיש את כל זמנו, עד לרגע האחרון - והסיף עוד ועוד גילופים וקישוטים. ובדרכו אל המלך - מירק את הגביע, עד היות לו ברק מממא. וכשהושגת את הגביע, השמיעו הכל קריאת התפעלות רמה: גביע כזה טרם נראה!

זו עבודת חודש אלול!

ואז נטל שר האוצר את הגביע ושקלו, והנה חסר בו זהב. התבוננו בו, ושאלו: "היכן היהלומים?" זו מעילה באוצר המדינה! באימון המלך! החודר הצורף, וביקש רחמים. התחנן על נפשו. שבוכות קורת הרוח שגרם למלך, בזכות עמלו על הגביע הקטן הזה - ייסלח לו על קלות דעתו. ואין הוא מבקש אלא סיכוי נוסף, שנתן לו שנה נוספת, ויקצו עוד זהב יהלומים ומשכורת, ואז, גביע קטן זה - הוא דוגמה זעירה ממה שהוא מתחייב להציג בשנה הבאה.

זו עבודת ראש השנה ויום הכפורים!

בחודש אלול - אנו "משפצים" את עבודת השנה החולפת ככל יכולתנו. הן נדאטך להגישה אל המלך, לבוא לפניו עם מעשינו! באלו פנים נבוא? מה נביא לפנינו? נעלים! אנו בכל כוחנו לשפר את מעשינו, למרקם ולהדרם. ללמוד יותר בהתמדה, להתפלל יותר בכוונה. וזאת לא נוכל למלא את החסר, לא נוכל להשלים שנה שלמה בחודש ימים. אבל נוכל להביא את המטע - טוב יותר, נאה יותר, נושא יותר וחסד. ואז, נוכל לבקש רחמים על העתיד, לשנה נוספת של נסיון!

(ע"פ מטיין המועד, ימים נוראים, עמ' מ ועמ' ק)

משל ומשל

דורסי רשומות אמרו: "אָרְיָה שָׁגָג מִי לֹא יִרָא" (עמוס, ג, ח), ארי"ה, ראשי תיבות, אלול, ראש השנה, יום הכיפורים, הושענא רבה. שבימים נוראים אלה, לב מי לא יירא מיום דין הנורא.

המגיד הירושלמי הגה"צ רבי שלום שברון זצ"ל, הביא על זה משל, בשם הגאון רבי חיים מברייסק זצ"ל:

מעשה בסוחר גדול שקנה מלאי של סחורות וביקש לברוח עימו את הגבול. מה עשה? שר עגלון שמכיר היטב את הדרכים הפתלתלות ומשעולי הכרמים, ובקי ורגיל בהברחת סחורות.

החל מאותו רגע ששכר את העגלון, היה הסוחר ירא וחרד: מי יודע מה יהיה, מי יודע האם יצליח לעבור את הגבול בשלום, האם לא יתפס, ואז סחורותיו תוחרם, וכל עמלו ירד לטמיון, והוא עצמו יושלך אחר כבוד לבית המאסר.

הסוחר היה מתוח ונרעש. אבל העגלון היה רגוע ושלו, שכן רגיל היה בגניבת המס ובהברחת הגבול.

כך נמשך הדבר עד ליום שבו יצאו לדרך. אבל ביום שיצאו לדרך, התחיל גם העגלון ירא וחרד, מביט לצדדים בחשש ובחדש, קשוב לכל רחש ורעש, ורועד מכל תזוזה ותכונה חשודה, שכן אם יתפסוהו - יחרימו את סוסיו ואת עגלתו, ויעמידוהו למשפט!

רק הסוסים נשארו אדישים ושלוים גם בשעה שחצו את הגבול...

ההנמל: אומר רבי חיים מברייסק זצ"ל, יש אנשים הרועדים החל מראש חודש אלול, ומשכמים קום לסליחות, ומבקשים ומתחננים על נפשם, בידועם שהכל מוטל על כף המאזניים: החיים, השלוה, הבריאות, הפרנסה - הכל!

גם האנשים האדישים - חיל ורעדה יאחזון ביום חצית הגבול, ביום ראש השנה עצמו.

רק הסוסים נשארים אדישים בעליל, וכל מעינים באיבוס - בארוחת החג...

ועליותם כיוון רבינו יונה זצ"ל בשערי תשובה (שער ב אות יז) באומרו: "ויש אנשים אשר לא ירגישו בענין המוות לעשות צדה לדרך ולתקן מעשיהם, ולא יעלו על לבם יום מותו עד בוא, והם נמשלים כבהמות, אשר לא ירגישו בענין המוות עד יום הטיבה" וכו'. עכ"ל.

מספרים על הרבי מגוסטינין זצ"ל, שפעם אחת בחודש אלול שם את פעמיו לחצר רבו - לפשיטא, כדי לשהות במחיצתו בימים הנוראים אברך עני היה, ולכן הלך רגלי במשעולי הכפרים. בשדות עמלו האיכרים בחריש הראשו לקראת זריעת החורף. בדרכו שמע איכר ישיש מזדו את בנו לעמול במשדה מרץ: "ישנו מותניך, בן! מי שעמל בחודש זה - תהיה לו תבואה כל השנה!"

נרעש הרבי מגוסטינין, וכל ימיו היה חוזר על קריאתו של האיכר הישיש: "מי שעמל בחודש זה - תהיה לו תבואה כל השנה!"

מהו עמל זה שנדרש מאיתנו? האמנם נוכל לשפר את מאזן כל השנה בחודש אחד? נראה לנו שהדבר בלתי אפשרי, ולכן רבים נוטים להתייאש מראש.

למגיד מדובנא זצ"ל, היה על כך משל: **משל** לצורף זהב, שנקרא לארמון המלוכה. "שמעתי" - אמר לו המלך - "שאימון גדול אתה במלאכתך, מבקש אני שתניס את כל כישוריך ליצור עבורי גביע. רצוני שיהיה זה הגביע היפה ביותר, המרהיב ביותר שביכולתך לעצב". נצצו

(ע"פ מטיין המועד, ימים נוראים, עמ' ק ועמ' קטז)

ב' דר"ח (עי' משניב סק"ג, וכה"ח ס"ק ט"ב). וברוב המקומות נוהגים לתקוע תשר"ת בלבד, אך יש מקומות שנוהגים לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת (עי' פס"ת אות ג). וכל מקום יעשו כמנהגם בזה (פמ"ג א"א סק"ה, וכה"ח ס"ק ט"ב). ומעיקר הדין אין צריכים לעמוד בשמיעת תקיעות אלו, אבל העם נהגו לעמוד (ש"ת שבט הקהני ח"ג סי' קפג אות ג, ופס"ת אות ג). וציבור שלא תקעו בשחרית מחמת איזו סיבה, יתקעו לאחר תפילת מנחה, אבל לא בתפילת ערבית (ש"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' כא אות ה, ופס"ת אות ג). ובערב ראש השנה – אין תוקעין, כדי להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות דחובה (רמ"א סי"ג, משניב ס"ק כד, כה"ח ס"ק עו, ושי"א).

לדוד ה' אורי וישעי

ד. נוהגים לומר מזמור 'לדוד ה' אורי וישעי' (תהלים כז), בכל יום לאחר תפילת שחרית, מראש חודש אלו עד שמיני עצרת. ויש נוהגים לאומרו גם לאחר מנחה וערבית. ויש נוהגים לאומרו רק לאחר שחרית ומנחה, או שחרית וערבית. וכל מקום יעשו כמנהגם (משניב סק"ב, פס"ת אות יא, וחזו"ע עמ' כד. ועי' מש"כ בזה במדור 'עם סגולה').

אמירת תהלים

ה. יש נוהגים בכל יום מימי החול, לקרוא אחר תפילת שחרית – עשרה מזמורי תהלים, כדי לסיים את ספר התהלים פעמים לפני ראש השנה – כמנין 'כפר' לעמך ישראל. וכימי התשובה שבין ראש השנה ליום הכפורים, אומרים יותר מזמורים – כדי לסיים התהלים פעם שלישית לפני יום הכפורים (משניב סק"ג, וכה"ח ס"ק כב). וכשאומרים יהיה רצון' שלפני אמירת התהלים, לא אמרו: עד מלאות ימי שנותנו 'שבעים שנה', כי אולי הקב"ה יגזור לו יותר, אלא ישמיטו התיבות 'שבעים שנה' (משניב וכה"ח שם). וביה"ה רצון' שלאחר אמירת התהלים, כיון שלא אומרים ספר שלם, יאמרו: "בזכות מזמורי תהלים שקרינו לפניך" וכו' (משניב וכה"ח שם).

מרבית בתשובה

ו. חודש אלו – זמן תשובה לכל הוא, ויזהר כל אדם הנפשפש במעשיו ולחזור דרכיו, לתקן נגעי הנפש ולשוב אל ה'. וראוי מאד שבכל לילה טרם לכתו לישן, לפני שיאמר הוידוי, יפשפש במעשיו של אותו היום, ויתוודה עליהם וישבו בתשובה (מורה באצבע אות רמג, כה"ח ס"ק כד, וחזו"ע עמ' כה).

השיבנו

ז. ראוי ונכון לכוין היטב בימים אלו בכרכת "השיבנו" שבתפילת שמונה עשרה, ולהתפלל על אחינו בני ישראל שנטו מדרך ה' ויצאו לתרבות רעה, וגם על אלו שלא זכו עדיין לשוב בתשובה, ובפרט אם הם קרוביו ומכריו, כי הזמן מסוגל מאד שיערה עליהם ה' יתברך רוח טהרה וישבו בתשובה שלימה (תפלה לדוד עמר סי' ריב בשם רבינו הארי"ז ז"ל, וחזו"ע עמ' כה).

שובו בנים שובכים

ח. יש מקומות שנוהגים מראש חודש אלו, שלאחר תפילת מנחה מכריז השליח ציבור: "שובו בנים שובכים". ומנהג יפה הוא (ברכ"י סק"י, שיע"ת סק"א, מט"א אות ז, וכה"ח ס"ק יא).

נישואין

ט. מותר לישא אשה בכל ימי חודש אלו, ואין בזה מניעה לא מצד ההלכה ולא מצד המנהג. אלא שבחורי ישיבה מהיות טוב שיקבעו את תאריך נישואיהם לפני ראש חודש אלו, כדי שלא לגרום להפרעת סדרי הישיבה בחודש זה. אך אם לא עלה בידם להקדים – לא ידחו את הנישואים לאחר הימים הנוראים (פסקי תשובות סי' תקפא אות א, וש"ת יחזו"ע עמ' ס"ח).

בריקת תפילין ומזוזות

י. מנהג חסידים ואנשי מעשה לבדוק את התפילין והמזוזות בכל שנה בחודש אלו. אולם אין זה אלא ממדת חסידות, אבל מעיקר הדין אם התפילין נכתבו על ידי סופר ירא שמים, והאדם עצמו הקפיד לשמור עליהם מפני החמה והגשמים – אינו חייב לבדוקן כלל. ובמזוזות – חייב לבדוקן פעם אחת בכל שלש וחצי שנים (פסקי תשובות אות א, ש"ת יחזו"ע עמ' ס"ח, מט, וחזו"ע עמ' כו).

איחולי 'שנה טובה'

יא. משנכנס אלו, כשכותב אדם איגרת לחבירו – צריך לרמוז בתחילתה שמבקש עליו לשנה טובה (מנהגי מהרי"ל – ימים נוראים אות ג, א"ר סק"א, מט"א ס"ט, כה"ח ס"ק ח, וחזו"ע עמ' כו). ויש נוהגים לכתוב כן בסוף האיגרת (פסקי תשובות אות א). ויש שכתבו לנהוג כן מט"ו באב עד הושענא רבה (שם). ומכאן השתרכב המנהג לכתוב איגרות 'שנה טובה' (מאמר מרדכי פ"ג המ"ו).

דבר בעתו

יב. טוב לקרוא ביום ב' דראש חודש אלו – כל פרק א' בספר חגי, מפני שחגי הנביא נתנבא נבואה זו באותו היום (רוח חיים פלאגי סק"ה, וכפ' החיים ס"ק טו).

יג. יום כ"ה באלול – הוא יום בריאת העולם, ובראש השנה – נברא אדם הראשון. ולכן, דבר בעתו מה טוב לקרוא בתורה בפרשת הבריאה בכל יום דבר יום ביומו, דהיינו ביום כ"ה באלול – יקרא מ"בראשית ברא אלהים" עד "יום אחד", וביום כ"ו באלול – יקרא מ"ויאמר אלהים יהי רקיע" עד "יום שני", וכן עד זה הדרך, עד שביום ראש השנה יקרא פרשת יום הששי שבו נברא האדם. וטוב גם כן שביום כ"ד באלול – יקרא בסוף פרשת וישלח (פרק לו, מפקוד לא עד פסוק ט), ששם רמוזים בחינת ז' המלכים שהיו קודם ששת ימי בראשית כמבואר בכתבי הארי"ז ז"ל (ברכי יוסף ס"ק יט, וכפ' החיים ס"ק כא).

תיקוני הזוהר

יד. מנהג טוב לקרוא בימים אלו ספר תיקוני הזוהר הקדוש, דהיינו להתחילו בראש חודש אלו ולסיימו ביום הכפורים. ואף על פי שאינו מבין מה שקורא, מכל מקום עצם הקריאה מעוילה להאיר ולוכך את נשמתו (כה"ח ס"ק ז, פס"ת הערה טו, הרמח"ל בס' דרך עץ החיים, ומרן החיד"א בס' עבודת הקודש).

התרת נדרים

טו. מנהג ישראל לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה ובערב יום הכפורים, מפני שכתוב בזהר הקדוש (פר' פקודי, דף רמט ע"ב) שמי שנתחייב נידוי או נזיפה בבית דין של מעלה – הרי הוא בנידוי ארבעים יום, ואין תפילתו נשמעת באותם ימים. ולכן נהגו לעשות התרת נדרים, וכוללים בה התרת נידויים ונזיפות, כדי שאם ח"ו נתחייב איזה אדם נידוי בבית דין של מעלה – יותר לו ותשמע תפילתו ברצון (ח"א כלל קלח ס"ח, שיע"ת סק"ג, כה"ח ס"ק יט וסק"ק צט, פס"ת אות טז, וחזו"ע עמ' מב. ומנהג האשכנזים לעשות התרת נדרים רק בערב ראש השנה – כמבואר בח"א ושע"ת ופס"ת שם. אלא שאם לא הסיפק לעשות לפני ר"ה – עושה בעש"ת. פס"ת שם). ויש מהספורדים שנוהגים לעשות 'התרת נדרים' גם ארבעים יום לפני ראש השנה (דהיינו ביום י"ט באב) וארבעים יום לפני יום הכפורים (דהיינו בערב ר"ח אלול) (כה"ח ס"ק יב, וחזו"ע עמ' מה, ומאמר פ"ג ה"ג). וחסידי 'בית אל' נוהגים לעשות התרה בכל ערב שבת בכל השנה, ומנהג יפה הוא (כה"ח ס"ק יב).

מדיני הסליחות

חובת הסליחות

טז. חיוב גמור הוא על כל איש ישראל להשתתף עם הציבור באמירת הסליחות,

ואסור לפרוש מן הציבור (כמו כל שאר המנהגים שזכרו בשלחן ערוך – שהם חובה גמורה על כל איש מישראל), ואף תלמידי חכמים העוסקים בתורה – צריכים לבטל מלימודם ולהשתתף עם הציבור באמירת הסליחות (מטה אפרים סי"א, ברכי יוסף סק"ו, כפ' החיים סק"ה, ומשנה ברורה סי' תריט ס"ק טו). אמנם אברכים ובחורי ישיבות שאמירת הסליחות בחצות הלילה או באשמורת הבוקר – גורמת להם להפרעה בסדר הלימוד במשך היום, ותורתם נעשית קרעים קרעים, עדיף יותר שימשיכו בלימודם בהתמדה מאשר שיאמרו סליחות ויצא שרם בהפסדם. וישתדלו על כל פנים לומר סליחות עם הציבור לפני תפילת שחרית (שלא בהשכמה), או אפילו לפני תפילת מנחה. ולכל הפחות בימי שני וחמישי ועשרת ימי תשובה – יתאמצו מאד לומר סליחות עם הציבור. וכן הדין בכל זה במלמדי תינוקות, או פועלים, או שכירים (חזו"ע עמ' ז"ז, תורת המועדים עמ' ז, וליקו"י קש"ע סי' תקפא ס"ז וס"ח, וש"ת מאמר מרדכי (אליהו) ח"ב סי' מט. ועיין בשו"ת שמש ומגן ח"ג סי' נז אות א).

הזמן הראוי

יז. הזמן הראוי ביותר לאמירת הסליחות – הוא מחצות הלילה ואילך, שאז הוא עת רצון והתעוררות מדות הרחמים (חזו"ע עמ' ב), ובאשמורת הבוקר (דהיינו בשליש האחרון של הלילה) – מעלתו גדולה יותר (שי"ע סי' תקפא סי"א, שו"ת יחזו"ע עמ' ב). ויש נוהגים לומר סליחות לפני ח"ב סי' מט, ופס"ת אות ב). אבל פל"ד ה"ה). אמנם מי שאי אפשר לו לומר בזמן זה – יכול לאומרו לפני תפילת שחרית, או אפילו לפני תפילת מנחה או לאחריה [ונכון שהש"ץ יתעטף אז בטלית] (חזו"ע עמ' ז"ז, שו"ת מאמר מרדכי (אליהו) ח"ב סי' מט, ופס"ת אות ב). אבל בחצי הראשון של הלילה, דהיינו מצאת הכוכבים עד חצות הלילה – אסור לומר סליחות וי"ג מדות כלל, מפני שאז הוא זמן התגברות הדינים, ואסור לומר אז י"ג מדות של רחמים, והרי זה קרוב להיות מקצץ בנטיעות (שער הכוונות דב"ב ע"ה, שו"ת הרמ"ז סי' ל, מג"א סי' תקסה סק"ה, משניב שם ס"ק יב, ברכ"י סי' תקפא סק"א, שיע"ת סק"א, כה"ח סק"ב, וחזו"ע עמ' ב, ועוד רבים). ועדיף שלא לומר סליחות כלל מאשר לאמרם קודם חצות הלילה (שו"ת יחזו"ע עמ' ב, וחזו"ע עמ' ב). והנמצא בבית הכנסת שאומרים שם סליחות לפני חצות הלילה – לא יענה עמהם כלל (שו"ת הרמ"ז סי' ל, ברכ"י סק"ב, שיע"ת סק"א, כה"ח סק"ג, ושי"א). ויותר טוב שיצא משם (חזו"ע עמ' ח). אולם מותר להתחיל באמירת הסליחות כמה דקות לפני חצות הלילה, באופן שכשיגיע ל"ג מדות – יהיה כבר אחרי חצות (הליכות שלמה עמ' ג, וש"ת מקור נאמן סי' תקפא).

ברכות התורה

יח. האומרים סליחות בהשכמה – צריכים להזהר לברך 'ברכות התורה' לפני הסליחות, מפני הפסוקים הנאמרים בסליחות (משניב סי' מו ס"ק כז, כה"ח סי' תקפא ס"ק לא, וחזו"ע עמ' ז).

נטילת ידים

יט. האומרים סליחות בהשכמה, אף על פי שנטלו ידיהם בברכה כשקמו משנתם קודם עלות השחר, צריכים ליזהר לחזור ולנטול ידיהם שוב – לאחר שעלה עמוד השחר – בלי ברכה (שי"ע ורמ"א סי' ד, משניב ס"ק לג, וכה"ח שם ס"ק נד), אבל אין צריכים להפסיק בשביל זה באמצע הסליחות, אלא לאחר שיגמרו את הסליחות – יטלו ידיהם בלי ברכה (נפש חיה סי' ד, סי"ד, מטה אפרים סי' תקפא ס"ב, הליכות שלמה עמ' ה, שו"ת אור לציון ח"ב פ"א סי"ז, פסקי תשובות סי' ד אות יז, דרכי הלכה עמ' תכב, ועוד).

צורת האמירה

כ. צריך לומר הסליחות בנחת ובמתן דרך תחנונים, וצריך להרהר בתשובה בעת אמירת הסליחות. ולא יאמרם דרך שירה וזמרה. ואלו הבאים לבית הכנסת להשמיע במרום קולם, בקול רנה וזמרה, הרי הם יורשים

יד. באמירת "עננו" – אין להוסיף "עננו" על מה שתיקנו חז"ל (חז"ע עמ' יז).

טו. באמירת "ארון הסליחות" – מנהגינו לומר מלא "יְפִיתוּ" (חז"ע עמ' יז).

טז. עשה למען שמך עשה למען אמתך וכו' – הרבה נוהגים לאמרם במרוצה, והוא מנהג רע, ויש לבטל מנהגם ולאמרם בנחת (כה"ח סק"ו, וחז"ע עמ' כ).

יז. כשאומר הש"ץ – עשה למען אברהם יצחק ויעקב וכו', יש נוהגים לענות אחריו "עשה". אך יותר נכון לענות אחריו "אמן" (הגר"מ מאזוז שליט"א במחזור איש מצליח).

יח. בפיוט "אם אפס רובע הקן" – צריך לומר "ישרו" בערבה מסילה, היו"ד בחיריק (חז"ע עמ' יח).

יט. בפיוט "אם אפס רובע הקן" – האב על בנו לא "חסה". רבים תמהו שהיה צריך לומר "חס". ולכן תיקנו לומר "עין" האב על בנו לא חסה. אך אין צריך לתקן הנוסח (חז"ע עמ' יח, וילק"ו שם סמ"ב).

כ. בפיוט "אם אפס" בסופו – עוררה "גבורתך" להקיץ נרדמים, יותר נכון לומר: עוררה "רחמיך" להקיץ נרדמים (ילק"ו שם סמ"ח).

כא. באמירת "אתאנו לחלות פניך" – צריך להזהר שבעתיים לבטא את החי"ת של "לחלות", שלא ישמע "לכלות" – ונמצא מחרף ומגדף (הגר"מ מאזוז שליט"א).

כב. באמירת "אתאנו לבקש" – בגלל הנגינה העם נהגו לומר "כפרה" ו"בצרה" מלעיל. אך צריך להקפיד לאמרם מלרע (חז"ע עמ' יח).

כג. מתרצה ברחמים "ומתפייס" בתחנונים – יש גורסים "ומתפתה" בתחנונים. אך יותר נכון לומר "ומתפייס" (חז"ע עמ' יט).

כד. בפיוט "מחי ומסי" – ברוב הדפוסים כתוב: ברא כד חטי אבוהי "לקייה". אך יותר נכון לומר: אבוהי "אלקיה" (ילק"ו שם סמ"ה).

כה. לאחר הפיוט "מחי ומסי" – אומרים: רחמים פשוטים בקשנו ממך וכו', חיים טובים שאלנו ממך וכו'. ויותר נכון לעשות מהכל נוסח אחד הכולל את הכל: "רחמים פשוטים וחיים טובים בקשנו ושאלנו ממך, כי רבים רחמים ומקור חיים עמך" וכו' (ילק"ו שם סמ"ו).

כו. בפיוט "אליך ה' נשאתי עיני" – מנהג טוב הוא לשלב בו כמה ניגונים, לעורר לב הקהל לתפילה (ילק"ו שם סמ"ה).

כז. בפיוט "אליך ה' נשאתי עיני" – צריך לומר: רחום היה למשען לעם "יְרוּה" לען, ולא "הִירוּה" לען. ואפשר גם לומר "הִירוּה" לען, אות ה' בקמץ חטוף (חז"ע עמ' יט).

כח. בפיוט "אליך ה' נשאתי עיני" – כי צדיק אתה וצדק "מדיך", המ"ם של "מדיך" נקוד בפתח, ולא בחיריק (חז"ע עמ' יט).

בשחיה. ונהרא נהרא ופשטיה (משנ"ב סק"ד, כה"ח ס" קלא ס"ק יט וסק"כ, בא"ח פר' כי תשא ס"י וס"א, וחז"ע עמ' לב).

חצי פסוק

כו. כבר פשט המנהג שבחלק מהקטעים שבסליחות, החזן אומר את החצי הראשון של הפסוק, והציבור עונים אחריו את חצי השני, ואף על פי שיש שערערו על כך, מכל מקום הנח להם לישראל, ומנהגם של ישראל תורה הוא (ע"י שו"ת יביע אומר ח"י חאל"ח ס"י יב. וכו"ב בס' עוד יוסף חי – סוף פרשת צו).

מוסחאות הסליחות

א. באמירת "שבט יהודה" – יש שכתבו לתקן במקום 'היד ה' תקצר', כי יד ה' לא תקצר. והנכון לומר 'היד ה' תקצר', ואין צורך להגיה, כי כן הוא לשון הפסוק [במדבר יא, כג] (חז"ע עמ' יד).

ב. באמירת "שבט יהודה" – יש שכתבו לתקן במקום 'עורה למה תישן', הנה לא ינום ולא ישן. וגם כאן אין צורך להגיה, אלא העיקר לומר 'עורה למה תישן' (חז"ע עמ' יד).

ג. באמירת "רחמנא" – בכמה סידורים הקדימו "קיימיה דפינחס" לפני "קיימיה דדוד", כסדר זמנם. אך מנהגינו להקדים דוד לפניחוס (חז"ע עמ' טו).

ד. באמירת "רחמנא" – יש לומר "זכותיה" דיוסף, ולא "קיימיה" דיוסף, כי יוסף לא נזכר בחז"ל עם שבעה כורתיה ברית (חז"ע עמ' טו).

ה. באמירת "רחמנא" – יש אומרים "גלה גבורתך עלן". אך הנכון לומר "גלה גבורתך ופרוק לן" (חז"ע עמ' טו).

ו. באמירת "רחמנא" – מנהגינו לומר "הדרך שני עלן", הוא"ו בחיריק, ולא בצירי (חז"ע עמ' טו).

ז. קודם התחינה שאומרים או"א אל תעש עמנו כלה, נוהגים לומר פסוק "אנחנו בושנו במעשינו ונכלמנו בעונותינו אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש" (חז"ע עמ' טז).

ח. באמירת "רבנו של עולם אתודה על עבירות" – אם אומרים הסליחות בחצות הלילה, יאמרו: בלילה "בתוך" אשמורות (ילק"ו שם סמ"ג).

ט. באמירת "אלהינו שבשמים" – צריך לומר תן טל ומטר לברכה "בעתו" בארץ, ולא "בעתם" (חז"ע עמ' יז).

י. באמירת "אלהינו שבשמים" – צריך לומר תן שלום "במלכות", ולא "במלכויות" (קש"ע ילק"ו ס"י תקפא סמ"ב).

יא. באמירת "אלהינו שבשמים" – יש מוסיפים חיבה אחת או שתיים, כגון אבד "והשמד" כל הקמים עלינו לרעה, וכן בטל מעלינו "ומעל עמך ישראל בכל מקום שהם" כל גזרות קשות ורעות, וכן ענה "את" מעננו, ועוד כיוצא בזה, ואין קפידא בדבר (ילק"ו שם ס"ט).

יב. באמירת "עננו" – צריך לומר "ופחד" יצחק, עם וא"ו (חז"ע עמ' יז).

יג. באמירת "עננו" – צריך לומר "אלהא דמאיר", ולא "רבי" מאיר (חז"ע עמ' יז).

תרתי גיהנם. וכשאומר "וגם את דמעתי שימה בנאדך" – אם אינו בוכה באמירת הסליחות – יכוין על בכיו ביום הכפורים או על בכיותיהם של כלל ישראל (מורה באצבע אות רמד, כף החיים סק"ה, שלמי מועד עמ' כג, וחז"ע עמ' יט-כ, וילק"ו ס"א).

הצורך במנין

כא. אין אומרים י"ג מדות אלא בעשרה, לפי שיש י"ג מדות הם דבר שבקדושה, וכל דבר שבקדושה אינו נאמר אלא בעשרה. אמנם גם יחיד רשאי לומר י"ג מדות בטעמים כקורא בתורה, ורשאי להפסיק בתיבת "ונקה" ואינו צריך לסיים עד סוף הפסוק. וכן מותר ליחיד לומר 'אל מלך' אף על פי שאומר בו 'זכור לנו היום ברית שלש עשרה' (יש"ע ס"י תקסה ס"ה, משנ"ב שם ס"ק יב וס"ק יג ושעה"צ שם סק"י ובמשנ"ב ס"י תקפא סק"ד, כה"ח ס"י תקסה ס"ק כז וס"ק לא וס"י תקפא ס"ק כז, וחז"ע עמ' ל). ולכן אם רואים שרחוק הדבר שיהיה מנין – יאמרו הסליחות בלי מנין, ויאמרו י"ג מדות בטעמים (חז"ע עמ' לא). אבל אותם קטעי סליחות שהם בלשון ארמית, כמו רחמנא, מרנא דבשמיא, מחי ומסי, וכדומה – אין לאומרם כשאין שם עשרה (משנ"ב סק"ד, וחז"ע עמ' יא). ויש מתירים לאומרם גם ביחיד (כה"ח ס"ק כז, הגר"מ אליהו בשו"ת מאמר מרדכי ח"ב סי' מח, והגר"מ מאזוז במשנ"ב איש מצליח ס"י תקפא סק"ד).

כב. אדם שאומר את הסליחות לאט, והציבור כבר הגיע באמירת י"ג מדות, פסיק אותו ביחיד במקום שנמצא, ויענה עם הציבור י"ג מדות, ואחר כך ימשיך ממקום שפסק, וכשיגיע ל'אל מלך' וי"ג מדות – ידלגם (אשרי האיש ח"ג פ"ג ה"ז, ושלמי מועד עמ' כד).

תקיעות בסליחות

כג. יש נוהגים לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת בעת אמירת י"ג מדות בסליחות, וכן לפני "תענו ותעתרו" בקדיש שבסוף הסליחות. ומנהג יפה הוא (כה"ח סוף ס"ק יג, וחז"ע עמ' כד). אמנם אם תקיעות אלו גורמים הפרעה לשכנים – יש להימנע מלתקוע, וחלילה לעבור על איסור תורה שבביל מנהג בעלמא (חז"ע עמ' כה, וילק"ו מועדים עמ' טז). וכן בסליחות של ערב ראש השנה – אין לתקוע אפילו שאומרים הסליחות בלילה (שו"ת בית דוד ס"י שנה, בא"ח פר' נצבים ס"ב, וכה"ח ס"ק עו).

תיקון חצות וסליחות

כד. כתבו האחרונים – שמעלת אמירת תיקון חצות גדולה יותר מאמירת הסליחות, ולכן מי שיש באפשרותו לומר רק אחד מהם – יעדיף אמירת תיקון חצות. אך העולם לא נזהרים בזה, ויש ללמד עליהם זכות ושמירת הורסים יותר בעבודת ה' יתברך על ידי אמירת הסליחות (בא"ח פר' וישלח ס"ז, כה"ח סק"ד, וחז"ע עמ' יז). ומה שכתבנו ללמד זכות על העולם שלא נזהרים בזה – כך עלה במחשבה לפנינו לפני כמה שנים. וכן שמענו לאחרונה מהרה"ג ר' אופיר מלכה שליט"א).

י"ג מדות

כה. כשאומר י"ג מדות, צריך להזהר מאד להטעים ההפסק בין ה' | ה', ומי שאינו מפסיק ביניהם – עונשו גדול. וכן צריך להפסיק מעט בין בשם לה' (יוקרא בשם – ה'). ובאמירת "ויעבור" – יש נוהגים לכונן ראשם, וכשאומרים ה' – מגביהים רגליהם מעט (כמו בקדושה). ויש נוהגים באמירת ה' ה' – שלא להגביה רגליהם, אלא כופפים קומתם מעט

סת"ם למהדרין
• כל סוגי הסת"ם (ספרי תורה, תפילין, מחזות, מגילות, פיסוס הקטורת, ועוד).
• כל סוגי הכתבים (ספרד, אשכנזי, חב"ד).
• בדיקות של תפילין ומחזות.
• שיפוץ ומידוש בתי התפילין והרצועות.
להזמנות: 052-7142437 (יעקב ראש)

העלון מוקדש להצלת:
חני חנינה בת דליה וכל יוצאי חלציה לעילוי נשמת:
מנן הראש"ל הגאון רבי מרדכי צמח בן מוזל טוב וצ"ל, הגאון רבי יעקב חי בן מרגלית וצ"ל, רחל בת מרים, נוריה נורית בת עזיה, אכרה בן שרה, נתנאל בן שמחה, עזיה בת צ'חלה, שלמה בן סלחה, חנינה בת חביבה, יוסף בן ורה, אמה בת שושנה, ר' יחיאל מיכל בן מרים, אור בן נעמה, ולעילוי נשמות כל מתי עם ישראל